אַמאָל איז געווען און אַמאָל...

ווען די נאַכט לאָזט זיך ערגעץ אַוועק אין מרחק און שווימט דאָרט אַזוי פֿרעמד און הויך, ווי אַ גרויסע שוואַרצע שיף —

דענסטמאָל טרעפֿט ביים ברעג: אַ הײַזל שטייט. און אירע אויסגעגלאָצטע פֿענסטער שווײַגן. אַרײַן אין דעם פֿאַרמלאָזן טונקל. און אינעווייניק אין דעם הײַזל שטייט אַ זקן. דעם קאָפּ געלענט אָן די שווײַגנדיקע שויבן. אין ווײַטקייט קוקט ער און פֿאַרטראַכט זיך: וואוהין פֿאָרט דאָס און וועמען פֿירט איצט דאָרט די שוואַרצע שיף?...

און אינעווייניק אין דעם הײַזל רוען אין ווײַסע בעטלעך קינדער קליינע. דרייט אויס דער אַלטער דעם קאָפּ צו זיי און טראַכט:

זאָלן זיי דרימלען זיס. זאָלן זיי חלומען נאָך זיסער ביז פֿאַרבײַגיין וועט די שוואַרצע שיף...

ביז פֿאַרבײַגיין וועט — און דערווײַל? דערווײַל — איז אַ בליק אין איין זײַט, וואו עס גאָלדיקט זיך דער פּורפּור אינעם פֿאַרטאָג פֿון קינדישער נאָכ־נישט באַוואוסטקייט, און אַ בליק אין דער צווייטער זײַט, וואו דער שטח ליגט אַ פֿאַרגאָסענער מיט אַ ים פֿינצטערניש און וואו עס דאַנגעלט זיך און עס טרינקט זיך די אַלטע דערפֿאַרענע שוין נישט באַוואוסטקייט.

אָבער אי דאָס ערשטע, אי דאָס לעצטע — איבער ביידע פֿאָכעט אַ שלייער. אַ שלייער אויסגעפּאַרטיקט דורך אַ קאַפּריזנעם וועבער, וועלכער האָט זײַן אַרבעט אָנגעהויבן אין אַ מזלדיקער שעה און האָט די ליכטיקסטע, די ווײַסטע פֿעדעם געפֿונען. אָבער וואָס ווײַטער איז דאָס געוועב געוואָרן אַראָפּגעפֿאַלענער, מינאָרנער, כמורנער. און ביים סאַמע סוף האָבן זיך שוין אַרײַנגעפֿלאָכטן פֿעדעם מיט דעם קאָליר פֿון — נאַכט...

אָבער איבער ביידע פֿאָכעט אַ שלייער.

וואָרום וואָס הייסט: זײַן קינד — אויב נישט דער אָנהויב פֿון אַ מעשהלע? און וואָס הייסט: זײַן אַלטער — אויב נישט דער סוף פֿון אַ לעגענדע?

און ווײַל דאָ איז אַלץ אַזוי פֿאַרבאָרגן, פֿאַרשלייערט, פֿאַרשלאָסן, דערפֿאַר זענען דאָ די גרענעצן פֿאַרווישטע, דערפֿאַר ווייס מען דאָ נישט קלאָר, וואו ס'איז די התחלה און וואו עס ענדיקט זיך.

הויבט זיך דען נישט אָן יעדע מעשה פֿאַר קינדער מיט אַלטקייט: „אַמאָל איז געווען"? — און האָט דען נישט יעדע מיטע אַלט־חכמהדיקע לעגענדע אַ קינדישן פֿינאַל? און ווען מיר זענען שוין אַזוי רײַף, ווען מיר האָבן שוין אַזוי ווײַט פֿאַרבלאָנדזשעט, אַז אונדזער אויג זעט שוין אָנקומען די לעצטע שוואַרצע שיף... — דרייען מיר דאָך אויס דענסטמאָל געשווינד דעם קאָפּ און כאַפּן אַ בליק אויף צוריק, ווען אונדז איז נאָך געווען שטילער דרימל פֿון יונגעטשקע בעלי־חלומות.

וואָס האָבן מיר דענסטמאָל פֿאַרשטאַנען? וואָס ווייסן מיר איצט? וואָס ווייסן קינדער? וואָס ווייסן זקנים? פֿון וואַנען גייען מיר? וואוהין קומען מיר?

דאָס איז די אייביקייט. דאָס איז דער סוד. דאָס איז די אינטריגע. מאַטעריאַל פֿאַר די גרויסע אינטריגאַנטן. פֿאַר די דיכטער. דוד פֿאָגל פּרובט צו דעם צוגיין. פֿון וואָס זינגט ער? פֿון אלף און פֿון תיו. דער אויסקלויב פֿון זײַנע מאָטיוון איז עקסטרעם. די מיטעלניע פֿעלט. ער פֿאַרנעמט זיך מיט דאָס פֿאַרשוואונדענע און מיט דאָס קומענדיקע. און איצט? וואָס איז דער מענטש פֿון דער איצטיקער ערע? נאָך אַלע פֿאַרשיידענע צײַטמעסיקע טעאָריעס קומען מיר דאָך סוף כל סוף צו דעם איינאיינציקן סך הכל: ער איז אַ זוכער. דוד פֿאָגל איז אַ מאָדערנער מענטש. אָבער כאַראַקטעריסטיש. ער בלאָנדזשעט אַרום איבער דער וועלט און זוכט... דאָס וואָס איז שוין אַרײַן אין עבר. פֿון וואָס יאָרן און יאָרן האָבן דאָס פֿלייש אַראָפּגעגריזשעט און געבליבן איז בלויז דער מאַנגל, וויזיע. ער זוכט — זײַן מאַמען.

אַ מאָדערנער מענטש. אַלזאָ אומגליקלעך פֿאַרבײַצוגיין דעם צענטראַל־נערוו פֿון הײַנטיקן לעבן, די שטאָט, די גרויסע שטאָט. אָבער דאָ באַמערקט זיך ווידער עפּעס ענלעכס. ער האָט נישט קיין אויג פֿאַר דער שטאָט אין מאָמענט ווען זי בוואַליעוועט. ער זעט זי נישט אין איר ברויזנדיקן טעמפּאָ. ביי איר ברעג זיצט ער. נישט אין, נאָר הינטער שטאָט לעבט ער. כמעט דאַנטאַניש איז ער לגבי דער גרויס־שטאָט. ער קען זיך נאָר אויף דעם קאָליר פֿון איר פֿאַרלאָשן ווערן. ווען איר נאָגנדיקער אָטעם שיילט זיך אַרויס ווי אַ שוואַרצע קער פֿון דער גלאַנציקער, פֿלומרשט געזונטער שאָל. ווען דער שטאָטישער ליאַרם פֿאַלט־אָפּ, ווי אַן איבעריקע משא און עס באַפֿרײַט זיך אַן אויפֿגעהויבענע פֿאַרבענקטקייט, וועלכע פֿלאַטערט איבער דעם פֿאַרטונקלטן שטרוי פֿון דאָרפֿישע דעכער... דאָ שפּירט זיך פֿאָגל אין זײַן הויט. ער קלויבט אַזוי מײַסטערהאַפֿט וואָרט לעבן וואָרט, שטעלט אַזוי צונויף פֿאַרב־פֿלעק מיט פֿאַרב־פֿלעק, אַז דאָס רעאַלע ווערט טרויעריק. — די געגנוואַרט — דין, עס הויבט אָן ווייען מיט לעגענדע. אַמאָל איז געווען. אַמאָל האָט ער אַ מאַמע געהאַט, אַמאָל האָט ער אַ דאָרף געהאַט „פּעם היה לי אב". „פּעם היה לי כפר".

און נישט קיין קאַפּריז איז דאָס פֿון אײַנעם. וואָס האָט זיך גענומען צונויפֿשאַרן ראָמאַנטיק־בראָקלעך. דאָ שפּירט זיך אומבאַדינגטקייט. מען רופֿט אַרויס דעם עבר, ווײַל דער עתיד שרעקט. איין העלפֿט האַרץ קלאַמערט זיך נאָך אין דעם, וואָס איז געווען, און זוכט אַ רעטונג, ווײַל די צווייטע העלפֿט טרינקט זיך שוין אין די וואַסערן, וואו עס שווימט די שוואַרצע שיף אין דער ווײַטקייט פֿון וואָס וועט זײַן, ווי ווײַסע שטערן צײַטערן צעשאָטענע און פֿאַראייניקטע די דערמאָנונגען פֿון פֿריער, בשעת דער שפּעטער הענגט ווי אַ פֿרעמדע, שווערע, פּחדימדיקע נאַכט. און אין דער נאַכט זענען די גאַסן אָרעם ווי פֿאַרטריבענע הינט. גייט אַמאָל אַ מענטש און דער עלנט גייט אים נאָך. טרעפֿט ער אַ הונט אין אַ ווינקל און זאָגט צו אים אַזוי: איבער אונדז ביידע איז מוראדיקע נאַכט. אין אונדז ביידע זענען הונגעריקע נשמות. לאָמיר ביידע אויסגיין צוזאַמען.

און אין דער נאַכט צאַפּלען שוואַרצע פֿאָנען אין דער לופֿטן ווי פֿליגל ביי אַ געבונדענעם פֿויגל.

און אין דער נאַכט הענגט די שווײַגעניש, ווי אַ גרויזאַמער אָנזאָג איבער אַלע קומענס פֿון די הײַזער. און ווען אין איין שטוב שפּילט זיך אַ פֿאַרוואַגלטער זקן מיט אַ קעצל, האָט זײַן יונגערער שכן פֿון צווייטן הויז געמאַכט אַ פּעטלע פֿון די שעלקעס און זײַן לעצטן אָטעם אַרויסגעהויכט צום סופֿים.

און אין דער נאַכט וועקן זיך אַלע טײַכן. און פֿון די דערטרונקענע שיפֿן הויבט זיך אויף אַ גסיסה־שטילקייט אין דער וועלט.

הײַנט אויב אַזוי דאַרף זיך ענדיקן דער טאָג. אויב אויף דעם איז מען פֿאַרמשפּט, אויב ערגעץ דאָרט שטייט שוין די נאַכט מיט אַן אויפֿגעשפּרײַזטן מויל און יאָרט, אויב דאָס איז די פּערספּעקטיוו — איז שוין באַגרײַפֿלעך. פֿאַרוואָס מען דרייט אַזוי קרעמפּעוודיק די קעפּ אויף צוריק. אויב דאָס, וואָס קומט, קומט מיט אַ שאָפֿל, עס גרייטן זיך גריבער, איז דאָך אויף יעדן נײַעם אויסגעגראָבענעם פּלאַץ פֿריער די ערד הויך געווען, גאַנץ געווען. און צו יענער פֿאַרגאַנגענער פּעסטקייט רײַסט זיך דער בליק. און איז אַ וואונדער, אַז אונדזער לעצטע אַנשטרענגונג זוכט אַ טראָפּן העלקייט, אַז אונדזערע פֿיס שפּרײַזן נאָך פֿאַרעקשנט ביי דעם ברעג פֿון מילכוועג, אויב מיר ווייסן שוין, אַז אומפֿאַרמײַדלעך איז יענער וועג, וועלכער פֿירט צו דער אויפֿעפֿנונג פֿונעם פֿינצטערן טויער? —

און דאָ קומען מיר צו דעם שטריך, וואו עס נעמט זיך ריסעווען די אויסגעלייזטע זעלבסטשטענדיקייט פֿון פֿאָגלס קינסטלערישן תּוך. דאָ ווען אַן אומהיימלעכקייט יאָגט זיך שוידערנדיק איבער די נערוון פֿון לעזער, ווי האַרבסט־ווינטן אויף נאַקעטע וועגן. וואָרום דעם אמת זאָגנדיק, בשעת פֿאָגל נעמט פֿענדזלען מיט זונענשטראַלן איז ער פֿאַרבלענדעט פֿון אַן אויסערלעכן כּישוף. עס שפּירט זיך די סוגעסטיע פֿון עלזע לאַסקער־שילער. אין זײַנע אויסגעאײַדלט־ראַפֿינירטע ליבע־לידער איז ער פֿאַרליבט... אין אַט דער וואונדערלעכער רייצנדער פּאָעטעסע.

(אָבער אויך דאָס איז נישט קיין גנאי פֿאַר אים. אויב דער גרעסטער טייל פֿון די יונגע העברעיִשע משוררים באַמיען זיך — און נישט מיט גרויס הצלחה — צו מאָדערניזירן דעם העברעיִשן ביאַליק און דעם העברעיִשן טשערניכאָווסקי, איז שוין טאַקע קאַראַנטער צו פֿאַרהעברעיִזירן איינער פֿון די אָריגינעלסטע רעפּרעזענטאַנטן פֿון דײַטשן מאָדערניזם).

אָבער נישט לאַנג געדויערט עס. זײַן פּאָעטישער אַמביציע הערט אויף. זי רײַסט זיך פֿון דער קייט. און אויב ער קען זיך פֿאַרליבן קען ער נאָר שענער און שטאַרקער — פֿאַרטראַכטן.

פֿון שיר צו שיר ווײַזט ער אַנטוויקלונג. שטײַגערונג. באַפֿרײַונג. עס פֿאַרלירן זיך די חנרלעך פֿון איר קינדערישער שפּילעוודיקייט. טונקל ווערט דאָס גאָלד פֿון איר מונטערן — באַטש אײַראָפּעיִזירטן — אָריענטאַליזם. ער ווערט פֿאַרוואָלקנטער, צעריקגעהאַלטענער, פֿאַרנאַכטיקער. עס קוקט אַרויס ביסלעכווײַז דער דורכגעליטענער העברעיִשער לערער, וואָס טראַכט אַ סך און רעדט ווייניק. וואָס שטאַרבט אַ סך און לאַכט ווייניק. דער העברעיִשער לערער אָבער אין דער זעלבער צײַט דער העברעיִשער דיכטער. און אַז מען קען זיך נישט דערטראַכטן ביזן סוף, איז דאָ אַן עצה: מען דערזינגט אים. ווערט דער געזאַנג אַזוי פֿאַרשווינגן און פֿאַרווײַטערט ווי די לעצטע שעה, ווערט דאָס ליד אַזוי נערוויק און געצערטלט, ווי אונדזערע ערשטע טעג מיט דער מוטער ביים חדר. שליסן זיך ערגעץ צונויף די ענדע מיטן אָנהייב. ווערט לעגענדאַריש. איז עפּעס פּחדיק און עפּעס זיס, ווי אַ מעשה וואָס אַ באָבע דערציילט דעם אייניקל אין אַ חושכדיקער זאַווערוכע־נאַכט. און אַלץ איז דאָ אַזוי פֿאַרשלייערט. וואו איז זקנה? און וואו איז קינד? דאָס איז די אייביקייט. דאָס איז דער סוד. דאָס איז די אינטריגע. מאַטעריאַל פֿאַר די שטילע אינטריגאַנטן. פֿאַר דיכטער. דוד פֿאָגל איז איינער פֿון זיי. אָבער אַן אַנדערער. אַ פֿאַרזיכדיקער. אַנדערש נישט נאָר פֿון זײַן רביצין לאַסקער־שילער. נאָר אַנדערש אויך פֿון זײַן חבר, מיט וועמען ער האָט אַ ביסל געמײַנזאַמעס. איך מיין דאָ אַברהם בן יצחק, וועלכער האָט מיט יאָרן צוריק אויסגעשליפֿן די הפֿקרדיקע גראַציע פֿון צוזאַמענעם. אָבער גלײַכצײַטיק געפּרעסטן פּערז, און וועלכער, ריכטיק גענומען, איז, לויט אונדזער מיינונג, דער ערשטער מאָדערניסט אין דער העברעיִשער ליריק. אָבער יענער האָט אין זיך מער שמחה־דערהויבונג. זײַן שיר טראָגט פּראַכט, ער טונקט זיך אין „מלכות". פֿאָגלס פּערזן דרינגען שאַרפֿער אַרײַן אין דער פֿינצטערניש. סילועטישקייטן אינטריגירן אים. זײַן אויער דערכאַפּט די בת־קולות, וועלכע דערגייען פֿון אונדזערע טעג. ווען די וויטאַליטעטן זענען שוין פֿאַרוואַנדלט אין געשפּענסטער. ער דערנעענטערט זיך צו זיי. ער קרינגט זיי ליב. ער פּיעשטשעט זײַנע פֿאַרבן. ער קושט זײַנע שורות און ער שינצט אויס שטיקער־אונטערגאַנג.

אָבער נאָך יעדער שקיעה־שעה, ווען דער האָריזאָנט איז שוין אַזוי קאַלט און אומגליקלעך. ווי אַ פֿאַרוואָרפֿן פֿעלד אין אַ שלעכטן ווינטער — דענסטמאָל: ביים צווייטן ברעג, פֿון אַ פֿינצטערן טויער. שפּאַצירט אימיצער אַרום מיט אַ פֿולן פֿאַרטוך זילבערנעם מאָן און נעמט פֿון דאָס נײַ שיטן און זייען אויף די שוואַרצע הימל־גרונטן. וואָס בליט זיך פֿאַנאַנדער דאָ? וואָס דאַרף דאָ אויפֿגיין? פֿון וואַנען איז דער גלאַנץ? זענען עס די ווײַטע פֿײַערלעך פֿון צײַטן, וואָס נעמען זיך איצטער אָנצינדן? אָדער זענען עס די נאָגנדיקע פֿלעמעלעך פֿון ליכט ביי אַ גוסס צוקאָפּנס?

אַמאָל איז געווען אָדער אַמאָל וועט..?

אַט אַזעלכעס לעבן מיר איבער און אַזוי בלײַבן מיר זיצן פֿאַרטראַכטע מישנדיק דוד פֿאָגלס בוך.

ישראל שטערן